GRADE DE COMPARAȚIE SAU GRADE DE INTENSITATE?

ROXANA ONIGA
Smestad skole, Oslo, Norvegia

Cuvinte-cheie: *gramatică, morfologie, adjectiv, comparație, intensitate*

Din analiza critică a tezelor din principalele gramatici ale limbii române și din anumite studii privitoare la categoria gramaticală a comparației, am constatat că în aproape toate se discută, la adjectiv și la adverb, despre *intensitate* ca disponibilitate „semantico-structurală de a se actualiza în grade de intensitate diferite" (Iordan/Robu 1978: 403), categoria intensității continuând a fi totuși „numită tradițional categoria comparației". (GALR I: 154). Ca atare, într-o asemenea abordare, *intensitatea* și *comparația* formează o singură categorie gramaticală, numită în gramaticile tradiționale *categoria comparației* sau, pur și simplu, *gradele de comparație*, iar în cele mai noi, de regulă funcționale, *categoria intensității*. Deci, în funcție de abordare, se vorbește de *grade de comparație* sau de *grade de intensitate*, ori și de unele, și de altele, dar în cadrul aceleiași categorii gramaticale.

Intensitatea reprezintă caracteristica intrinsecă a unei *însușiri*, iar aceasta are rolul de a caracteriza, din diferite perspective, o calitate, o modalitate, o acțiune, o cantitate[12], în ideea că nu obiectele se compară, ci caracteristicile lor.

Pe de altă parte, intensitatea unei însușiri poate fi *comparabilă* sau *noncomparabilă*, ceea ce induce, din nou, ideea că gramaticile vorbesc despre o singură categorie gramaticală, cea a comparației,

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)

care prezintă cele două ipostaze amintite mai sus. Mai mult, evaluarea comparativă este fie *obiectivă*, fie *subiectivă*.

Aceste constatări, bazate pe exemple semnificative, ne-au relevat posibilitatea de a aborda problema *intensității* și a *comparației* dintr-o altă perspectivă, pornind de la actul de comunicare la actualizarea lui gramaticală.

Din acest punct de vedere, locutorul are posibilitatea *volitivă* de a se referi la însușirea unei entități fie în ea însăși, constatând dinamica ei interioară, fie prin comparația cu o altă însușire. Este vorba despre o virtualitate a cărei actualizare gramaticală ține de intenția comunicativă a locutorului, de contextul situațional și de alți parametri care operează în domeniul *pragmaticii*. Din acest punct de vedere se conturează două categorii gramaticale distincte: una a *intensității*, alta a *comparației*, derivând din orientarea referențială a locutorului.

Este vorba, de fapt, de două modalități specifice, obiective, de a privi realitatea, or, categoriile gramaticale tocmai în acest sens sunt, esențialmente, conturate, chiar dacă structurile formale produc și anumite incongruențe.

În virtutea acestei abordări, vom distinge două categorii gramaticale: *categoria intensității*, de tip semantico-morfologic, și *categoria comparației*, de natură sintactică.

Categoria intensității este una evaluativă și stadială, ceea ce se exprimă prin *grade ale intensității.* Într-un enunț cu grade ale intensității, elementele corelate ca structură *prototipică* sunt: entitatea și însușirea evaluată (calitativ sau cantitativ), natura intensității și gradele intensității. Gramatical, formula implică un nominal + morfemele de grad ale intensității + însușirea gradată. În această ordine de idei este de precizat că morfemele intensității sunt „sintagme închise", pe când cele ale comparației sunt sintagme deschise ori morfeme discontinue (Iordan/Robu). În general, morfemele intensității nu se regăsesc și între morfemele comparației, dar dacă acest lucru se întâmplă, morfemul intensității se asociază *organic* cu morfemul comparației, pierzându-și, în noua structură, valoarea intensivă, de ex. *puțin* vs *mai puțin*.

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)

În ce privește intensitatea, luând în considerare conținutul său și morfemele caracteristice, considerăm că *patru* grade de intensitate reprezintă o soluție rezonabilă, prin cumularea variațiilor puse în evidență de Iorgu Iordan și Vladimir Robu[1]. Ca atare, vom distinge:

1) ***Gradul intensității minime / scăzute***, cu morfemele prototipice: *puțin, foarte*

puțin, slab, foarte slab: om foarte (puțin) inteligent; ins slab dotat, și varianta negativă: *ins nu foarte slab dotat*[2].

1) ***Gradul intensității suficiente***, cu morfemele de bază: *destul de, suficient de:*

persoană destul de inteligentă; grâu destul de copt, cantitate suficient de mare, și varianta negativă: *grâu nu destul de copt*.

2) ***Gradul intensității progresive / regresive***, cu morfemele tipice: *tot mai,*

din ce în ce mai: un frig tot mai atroce; un conflict din ce în ce mai agasant, și cu varianta **regresivă**: *tot mai puțin, din ce în ce mai puțin: tineri cu atitudine din ce în ce mai puțin civilizată; ierni tot mai puțin geroase*.

3) ***Gradul intensității maxime / excesive***, cu morfemele prototipice: *foarte,*

extrem de, peste măsură (de), alături de prefixele superlative: *elev extrem de inteligent; vară peste măsură de călduroasă*[3].

Intensitatea prezintă capacitatea de a fi comparată, fapt ce presupune un act de *relaționare* de entități, specific sintaxei:

• aceeași intensitate a însușirii la obiecte diferite: *Ion este la fel de înalt ca și fratele său.;*

• aceeași intensitate a însușirii a aceluiași obiect, în împrejurări diferite: *Circulația rutieră este mai lesnicioasă vara decât iarna*;

• două însușiri diferite prin ele însele și ca intensitate, aparținând aceluiași obiect: *Era mai mult citit decât inteligent*.

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)

Din punctual nostrum de vedere, comparația nu comportă și nu compară grade, ea fiind doar o *construcție sintactică.* Această realitate nu a putut fi sesizată în gramaticile tradiționale atâta vreme cât ele considerau că gradele de comparație exprimă implicit intensitatea însușirii, idee care persistă și astăzi, în ciuda a tot mai numeroase contestări (Găitănaru 2002: 165). Această optică a indus ideea, rămasă neverificată, că actul comparației se realizează între un grad de comparație și un grad corespunzător al intensității însușirii, aflate, acestea, într-un implicit raport de intercondiționare. În realitate, un asemenea raport nu se poate realiza, întrucât produce construcții sintactice nereperate în limbă. În comparațiile cu intensitatea implicită s-a pierdut din vedere faptul că gradele de intensitate sunt structuri morfematice închise, apărând ca mărci obligatorii pe lângă însușirea gradată. adică, schematic, *nominal* + [*morfem de grad* + *însușirea*] (Iordan/Robu 1978: 404). Fiind vorba de o structură unitară, apare constrângerea semantică și gramaticală de a fi inclusă nediferențiat în relația comparativă. Aceasta duce la construcții, cum am spus, nereperate la nivelul enunțului. Pentru a proba acest fapt, am trecut în revistă toate posibilitățile graduale „corelative", luând în considerare gradele de intensitate propuse de noi (v. *supra*):

Comparația de superioritate* + *[morfemul intensității + adj. ***ORIENTAT]***

Gradul intensității minime: **Amicul meu este **mai [foarte slab ORIENTAT] decât** mine.*

Gradul intensității suficiente: ***Amicul meu este **mai [destul / suficient de ORIENTAT] decât** mine.*

Gradul intensității progresive / regresive: ***Amicul meu este **mai [tot mai / din ce în ce mai ORIENTAT] decât** mine.*

Gradul intensității maxime / excesive: ***Amicul meu este **mai [foarte / extrem de / peste măsură de ORIENTAT] decât** mine.*

Comparația de inferioritate* + *[morfemul intensității + adj. ***ÎNTINS; CURIOASĂ]***

Gradul intensității minime: **Terenul acesta este **mai puțin [foarte puțin/slab / extrem de puțin ÎNTINS] decât** al meu.*

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)

Călăuza noastră este **mai puțin [foarte puțin/slab / extrem de puțin CURIOASĂ] decât a voastră.*

Gradul intensității suficiente: **Terenul acesta este **mai puțin [destul de / suficient de / de-ajuns de ÎNTINS] decât** al meu.*

Călăuza noastră este **mai puțin [destul de / suficient de / de-ajuns de CURIOASĂ] decât a voastră.*

Gradul intensității progresive/regresive: **Terenul acesta este **mai puțin [tot mai / din ce în ce mai ÎNTINS] decât** al meu.*

Călăuza noastră este **mai puțin [tot mai / din ce în ce mai CURIOASĂ] decât a voastră.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Terenul acesta este **mai puțin [foarte / extrem de / peste măsură de ÎNTINS] decât** al meu.*

Călăuza noastră este **mai puțin [foarte / extrem de / peste măsură de CURIOASĂ] decât a voastră.*

Comparația de egalitate** + **[morfemul intensității** +* adj. ***ALBASTRU]

Gradul intensității minime: **Cerul este **la fel de [foarte puțin/slab / extrem de puțin ALBASTRU] ca** ieri.*

Gradul intensității suficiente: **Cerul este **la fel de [destul de / suficient de / de-ajuns de ALBASTRU] ca** ieri.*

Gradul intensității progresive: **Cerul este **la fel de [tot mai / din ce în ce mai ALBASTRU] ca** ieri.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Cerul este **la fel de [foarte / extrem de / peste măsură de ALBASTRU] ca** ieri.*

Comparația superlativă** + **[morfemul intensității** +* adj. ***ISTEȚ]

• de superioritate:

Gradul intensității minime: **Prietenul meu este **cel mai [foarte puțin/slab / extrem de puțin ISTEȚ] dintre** noi.*

Gradul intensității suficiente: **Prietenul meu este **cel mai [destul de / suficient de / de-ajuns de ISTEȚ] dintre** noi.*

Gradul intensității progresive/regresive **Prietenul meu este **cel mai [tot mai / din ce în ce mai ISTEȚ] dintre** noi.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Prietenul meu este **cel mai [foarte / extrem de / peste măsură de ISTEȚ] dintre** noi.*

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)

• ***de inferioritate***:

Gradul intensității minime: **Prietenul meu este **cel mai puțin [foarte puțin/slab / extrem de puțin ISTEȚ] dintre** noi.*

Gradul intensității suficiente: **Prietenul meu este **cel mai puțin [destul de / suficient de / de-ajuns de ISTEȚ] dintre** noi.*

Gradul intensității progresive/regresive: **Prietenul meu este **cel mai puțin [tot mai / din ce în ce mai ISTEȚ] dintre** noi.*

Gradul i9ntensității maxime/excesive: **Prietenul meu este **cel mai puțin [foarte / extrem de / peste măsură de ISTEȚ] dintre** noi.*

Ca atare, ***nu gradele de intensitate au fost atrase în construcțiile comparative, ci intensitatea în sine. Comparația nu conține grade, ci construcții sintactice care exprimă relații comparative. Noțiunea „grad / grade" urmează a fi restrânsă deci doar la realitățile intensității.***

Aceleași incompatibilități se întâlnesc și la adverb:

Comparația de superioritate + [morfemul intensității + adv. ***BINE]***

Gradul intensității minime: **Amicul meu s-a comportat **mai [foarte puțin BINE] decât** altădată.*

Gradul intensității suficiente: **Amicul meu s-a comportat **mai [suficient de BINE] decât** altădată.*

Gradul intensității progresive/regresive: **Amicul meu s-a comportat **mai [tot mai BINE] decât** altădată.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Amicul meu s-a comportat **mai [foarte BINE] decât** altădată.*

Comparația de inferioritate + [morfemul intensității + adv. ***BINE]***

Gradul intensității minime: **Amicul meu s-a comportat **mai puțin [foarte puțin BINE] decât** altădată*

Gradul intensității suficiente: **Amicul meu s-a comportat **mai puțin [destul de BINE] decât** altădată.*

Gradul intensității progresive/regresive: **Amicul meu s-a comportat **mai puțin [tot mai BINE] decât** altădată.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Amicul meu s-a comportat **mai puțin [peste măsură de BINE] decât** altădată.*

Comparația de egalitate + [morfemul intensității + adv. ***BINE]***

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)

Gradul intensității minime: **Amicul meu s-a comportat **la fel de [foarte puțin BINE] ca** altădată.*

Gradul intensității suficiente:**Amicul meu s-a comportat **la fel de [destul de BINE] ca** altădată.*

Gradul intensității progresive: **Amicul meu s-a comportat **la fel de [tot mai BINE] ca** altădată.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Amicul meu s-a comportat **la fel de [foarte BINE] ca** altădată.*

Comparația superlativă + [morfemul intensității + *adv.* **BINE]**

• de superioritate:

Gradul intensității minime: **Amicul meu s-a comportat **cel mai [foarte puțin BINE] dintre** invitați.*

Gradul intensității suficiente: **Amicul meu s-a comportat **cel mai [destul de BINE] dintre** invitați.*

Gradul intensității progresive: **Amicul meu s-a comportat **cel mai [tot mai BINE] dintre** invitați.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Amicul meu s-a comportat **cel mai [foarte BINE] dintre** invitați.*

• de inferioritate:

Gradul intensității minime: **Amicul meu s-a comportat **cel mai puțin [foarte puțin BINE] dintre** invitați.*

Gradul intensității suficiente; **Amicul meu s-a comportat **cel mai puțin [destul de BINE] dintre** invitați.*

Gradul intensității progresive/regresive: **Amicul meu s-a comportat **cel mai puțin [tot mai BINE] dintre** invitați.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Amicul meu s-a comportat **cel mai puțin [foarte BINE] dintre** invitați.*

Noi facem diferența între *comparația conceptuală* și *comparația gramaticală*, ultima fiind doar actualizarea celei dintâi, tot așa cum predicatul este actualizarea *predicației*. Într-un enunț prototipic precum: *Floarea aceasta este mai frumoasă decât aceea*, locutorul nu cunoaște sau nu este interesat de situația graduală a „frumuseții" celor două flori: minimă, suficientă, maximă ori chiar excesivă. El constată doar starea calitativă a celor două flori prin intermediul

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)

uneia dintre însușirile lor, mai exact, prin supunerea uneia dintre însușirile lor la un act comparativ.

Mutatis mutandis, nici circumstanțialul de timp nu exprimă, propriu zis, grade temporale, ci, pur și simplu, anterioritatea, posterioritatea și simultaneitatea. Pe de altă parte, multă vreme comparația intensității a fost plasată în grupa circumstanțialelor, anume la circumstanțialul de mod, ignorându-se particularitatea ei esențială, *raportul comparativ al intensității însușirilor*. Abia în GALR II se acceptă existența unui *complement comparativ* de sine stătător. Este vorba despre o schimbare de optică esențială, așa cum rezultă din precizarea evidențiată în GBLR: „De observat că, în raport cu gramatica tradițională, unde termenul cu care se face comparația aparținea circumstanțialelor, aici este inclus în clasa *complementelor*, pe baza trăsăturii comune cu cea a complementelor de a fi „cerut" de o anumită particularitate a centrului de grup, în cazul de față de asocierea centrului adjectival cu mărcile de gradare [mai degrabă, „de comparare"] (*mai… decât, mai puțin… decât, la fel de… ca (și), cel mai… din / dintre*" (GBLR: 216). Este vorba de un criteriu strict gramatical, matricial chiar, cu precizarea că, din punctul nostru de vedere, trebuia indicată natura mărcilor de gradare, care, aici, sunt ale comparației, și nu ale intensității. În acest context trebuie arătat că *mai* redă gradarea numai în sintagmele morfematice amintite la gradele de intensitate și își pierde această calitate prin concurența cu un morfem de comparație precum *decât* sau *ca (și)*[4].

În această ordine de idei, putem preciza că adjectivul aflat la orice grad de intensitate poate contracta toate funcțiile sintactice ale adjectivului genuin, aflat adică la gradul zero al intensității, cu excepția celei de complement comparativ. Ne rezumăm, spre exemplificare, la principalele funcții sintactice ale adjectivului:

• ***nume predicativ***, în cadrul unui ***predicat complex*** cu suport adjectival și cu operator copulativ:

• gradul intensității ***minime***, cu precizarea că „datorită restricțiilor de natură semantică, intensitatea minimă poate fi marcată la un număr limitat de adjective, cum sunt cele care semnifică dimensiuni spațiale și participii obiectiv-tranzitive" (Iordan /Robu 1978: 407):

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)

*Tabloul nu e **deloc frumos*** (= e urât).
*Un Parlament **foarte puțin dispus** la reforme.*
• gradul intensității ***suficiente***:
*Sectorul IT este **de-ajuns de dezvoltat.***
• gradul intensității ***progresive/regresive***:
*Politica guvernelor este **din ce în ce mai contestabilă.***
*Prietenii mei sunt **din ce în ce mai puțin optimiști.***
• gradul intensității ***maxime***:
*Opinia specialiștilor este **extrem de rezervată**.*
• ***atribut***:
• gradul intensității ***minime***:
*Era un ins **deloc dispus** la concesii.*
• gradul intensității ***suficiente***:
*Despre ei avem o părere **destul de bună**.*
• gradul intensității ***progresive/regresive***:
*Atitudinea **tot mai contestabilă** a unora a contrariat opinia publică.*
• gradul intensității ***maxime***:
Opinia **extrem de rezervată** *a specialiștilor a contrazis politica băncilor.*
• ***complement circumstanțial de mod*** (adverbial):
• gradul intensității ***minime***:
*Populația o duce **tot mai puțin bine**.*
• gradul intensității ***suficiente***:
*Procesul de reforme se desfășoară **destul de bine**.*
• gradul intensității ***progresive/regresive***:
*Procesul de reforme se desfășoară **tot mai bine**.*
*Procesul de reforme se desfășoară **tot mai puțin bine**.*
• gradul intensității ***maxime***:
*Ostașii noștri s-au comportat **foarte bine**.*

Fiind vorba așadar de o relație sintactică, actul comparativ se actualizează printr-un *complement comparativ*, încadrat, justificat, de GALR și GBLR în clasa complementului și nu în cea a circumstanțialelor. Complementul comparativ prezintă următoarele realizări sintactice:

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)

• **de egalitate***: Sunt melancolic ca un cotoi năpârlit – spune el.I (A. Pleșu, Minima moralia*);

• **de inegalitate:** *Componenta ideologică a artei era cu mult mai palidă decât cea a filozofiei*(G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

• **partitiv**: *Eu sunt băiatul cel mai cuminte din lume* (C. Petrescu, *Ultima noapte*) (GALR II: 453-460).

În aceste condiții, sintagma *grade de comparație* nu se mai justifică și cu atât mai puțin *gradele intensității comparate*, care este ambiguă, în măsura în care determinantul *comparat* se poate referi și la substantivul *gradele*.

Sintetizând, există, în opinia noastră, în cazul adjectivului, mai ales, și al adverbului, o categorie gramaticală *definitorie*, ***intensitatea***, de natură semantico-gramaticală, caracterizată semantic prin *gradualitate* și marcată morfologic prin „sintagme morfematice închise", gramaticalizate sau în curs de gramaticalizare.

Tototdată, adjectivul și adverbul beneficiază și de o categorie gramaticală *adiacentă*, întrucât nu le este caracterisică numai lor, ***comparația***. Aceasta este de natură *sintactică*, vizează *însușirea în sine* a obiectelor (înțelese în sens gramatical) și cunoaște actualizările descrise în GALR și GBLR (v. *supra*).

Dacă ar fi să caracterizăm cele două categorii gramaticale prin calitățile lor esențiale, aceasta ar fi, pentru **intensitate** [+Intensitate], [−Comparație], iar pentru **comparație**, [−Intensitate], [+Comparație].

Note:

1. Silvia Krieb Stoian, *Operatori ai intensității maxime în româna actuală*, TISLR, p. 217-225, propune *opt* grade de intensitate.

2. „Datorită restricțiilor de natură semantică, intensitatea minimă poate fi marcată la un număr limitat de adjective, cum sunt cele care semnifică dimensiuni spațiale și participiile obiectiv-tranzitive: *foarte puțin dispus, foarte slab orientat..., extrem de puțin orientat*" (Iordan / Robu: 407).

3. Silvia Krieb Stoian, *art. cit.*, dă o listă foarte bogată cu diversele modalități de actualizare a acestui grad de intensitate.

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)

4. A se vedea, în acest sens, şi problema subordonatelor „reziduale” (cf. GBLR, p. 393-394). În ce priveşte valoarea lui *decât* la complementele de excepţie, cf., de asemenea, GBLR, p.592, iar pentru consecutiv(e), p. 583.

Bibliografie

GALR I, II Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. *Gramatica limbii române*. Coordonator: Valeria Guţu Romalo. Vol. I: *Cuvântul*, vol. II: *Enunţul*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

GBLR, Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. *Gramatica de bază a limbii române*. Coordonator: Gabriela Pană Dindelegan, Rditura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010.

Mihaela Găitănaru, *Opoziţii ale intensităţii în flexiunea analitică a adjectivului*, în Actele Colocviulu Catedrei de limba română, 22−23 noiembrie, 2001. *Perspective actuale în studiul limbii române*. Redactor responsabil: prof. dr. Gabriela Pană Dindelegan. Secretari de redacţie: Helga Bogdan Oprea, Oana Uţă Bărbulescu, Editura Universităţii Bucureşti, 2002, p. 165-167 (Găitănaru 2002)

Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978 (Iordan/Robu 1978).

Silvia Krieb Staicu, *Operatori ai intensităţii maxime în româna actuală*, în vol. *Tradiţie şi inovaţie în studiul limbii române*. Al 3-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (27-28 noiembrie 2003). Coord. Gabriela Pană Dindelegan, Editura Universităţii Bucureşti, 2004, p. 217-225.

DEGREES OF COMPARISON OR DEGREE OF INTENSITY?

Abstract

Key-words: *grammar, morphology, adjective, comparison, intensity*

The author refers to the grammatical status of *intensity* and *comparison*. It is considered that only intensity has degrees, morphologically marked by degree morphemes which form closed and obligatory structures. Comparison is a syntactic reality and does not have (comparison) degrees. The author makes thus the distinction between two grammatical entities: *intensity*, with degrees of intensity and with semantic-morphologic achievement, and *comparison*, without degrees of comparison and with synthetic accomplishment.

BDD-A28386 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:51 UTC)